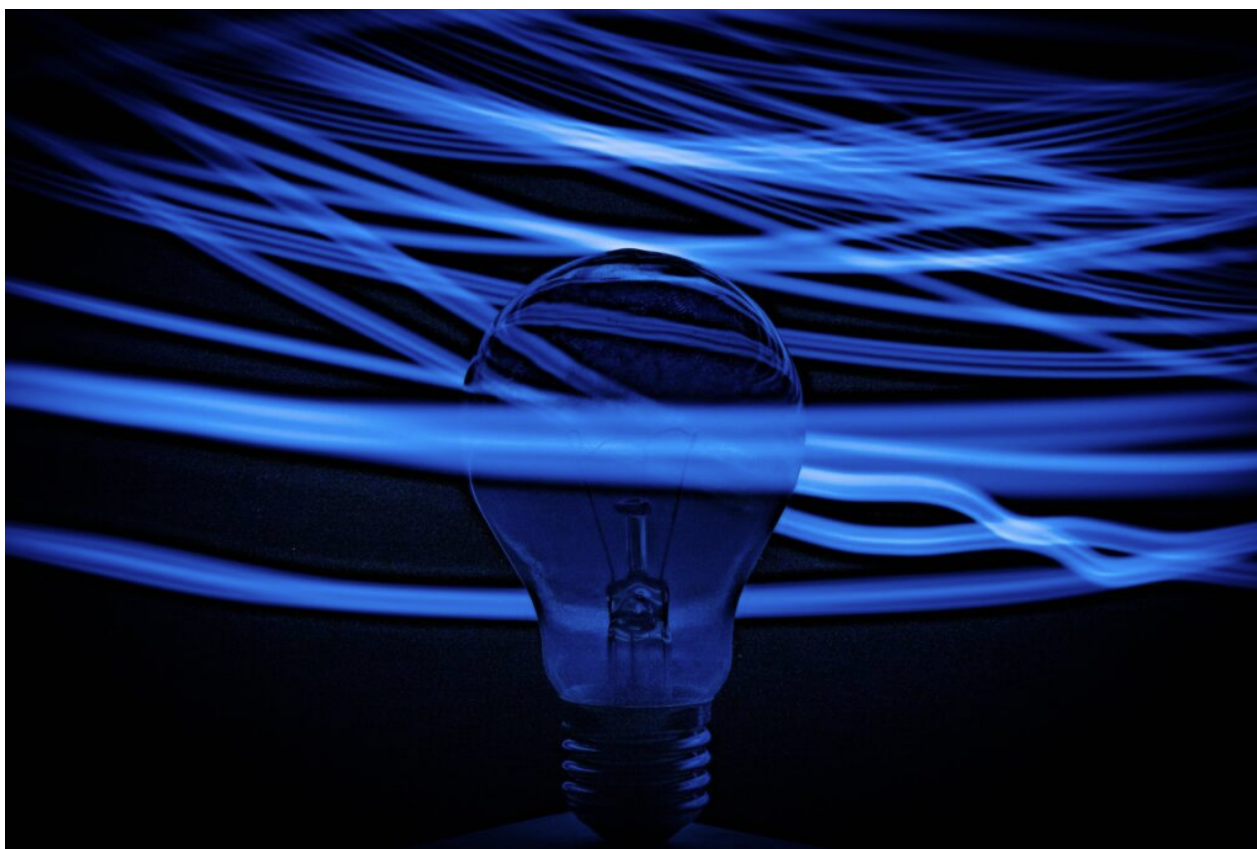

Mikä? v Arkisto Juttusarjat Tapahtumat Podcastit Toimitus Kirjoittajat
Kirjoittajaohjeet Politiikasta kouluissa Politiikasta selkokielellä

Turhauttava tiedekritiikki 1: Kansalaiskeskustelua tieteen välinearvosta vai somehuutelua puskista?

23.11.2023 / Mikko Poutanen / Artikkelit / akatemia, Media, populismi, Suomi / 7 minuutiksi luettavaa

Sosiaalisessa mediassa esitetty Suomen Akatemian rahoituspäätösten arvostelu liittyy osaksi laajempaa tieteellisen tutkimuksen kritiikkiä. Ovatko kansalaiset vieraantuneet tieteestä vai tiede kansalaisista?

Suomen Akatemian rahoituspäätösten julkisesta ruotimisesta on muutamassa vuodessa tullut eräänlainen sosiaalisen median karnevaali. Kansalaiset, mutta myös **toimittajat** ja **poliitikot** nostavat kepin nokkaan tutkimuksia, joiden julkisen rahoituksen perusteita kyseenalaistetaan usein ennen kuin tutkimus on edes alkanut.

Monet tieteentekijät ovat viestineet ja perustelleet tutkimusrahoitusjärjestelmää heille, jotka ovat aidosti kiinnostuneita ja jaksavat kuunnella. Vuonna 2021 käynnistynyt #minätutkin -kampanja pyrki sanoittamaan sosiaalisen median alustoilla tutkimuskohteita napakasti ja yleistajuisesti. Kampanja palkittiin myös

Artikkeliin sovelletaan avoimen julkaisemisen lisenssiä tiedelehdille (CC BY-NC-ND). [Lue lisää tekijänoikeuksista.](#)

Selaa arkistoa

Suomi

demokratia Venäjä

Euroopan unioni

populismi Media Yhdysvallat

Turvallisuuspolitiikka

Retoriikka Maahanmuutto

ilmastonmuutos Tutkimus

Yliopisto Tasa-arvo Eurooppa

talous Ulkopolitiikka Terrorismi

Vaalianalyysit Ranska DocPoint

Puolueet Ihmisoikeudet Kysy politiikasta

Aktivismi Identiteetti Ympäristöpolitiikka

Historia Uskonto Äärioikeisto Sosiaalinen

media Ukrainan kriisi hallitus työ sukupuoli

Turkki nuoret Perussuomalaiset

talouspolitiikka Tutkijavideot

Tarkennettu haku

tieteen [vuorovaikutusteen kunniamaininnalla](#). Kampanjaa olivat edistämässä Tieteellistenseurojen valtuuskunnan julkaisupäällikkö **Sami Syrjämäki** ja Itä-Suomen yliopiston akateeminen rehtori **Tapio Määttä**.

Kärsivällisesti ovat viestineet kuluneena vuonna esimerkiksi tutkijat **Timo R. Stewart**, **Toni Malminen**, **Mikael Niku** ja moni muu. Myös Suomen Akatemia on vastannut rahoituspäätöksiin kohdistuneeseen kritiikkiin [omien työntekijöittensä kautta](#), jo [usean vuoden ajan](#).

Tiedeyhteisö on pyrkinyt vastaamaan kritiikkiin selventäen, tarkentaen ja valaisten rahoitusjärjestelmän käytäntöjä sekä tutkimushankkeiden sisältöä. Siitä huolimatta aitoa vuoropuhelua käydään vain harvoin.

Koska sosiaalisen median lukuisissa keskusteluissa käytävä tiedekritiikki ja vastaukset siihen eivät ole kovinkaan lähestyttäviä, on syytä tarkastella tätä ilmiötä lähemmin ja yhteen vetävällä otteella. Koska ilmiö on melko uusi, sitä ei ole vielä juuri tutkittu, mutta nykyinen kritiikki on mahdollista liittää osaksi aikaisempia keskusteluja. Tässä [kaksiosaisen artikkelin](#) ensimmäisessä osassa tarkastelen nykyisen tiedekritiikin muotoa, kritiikin lajeja ja tieteen välinearvoistumista.

Tiedekritiikin luonteesta

Tiedekritiikki voidaan nykyisessä tilanteessa jakaa karkeasti neljään ryhmään. Ensimmäinen näistä on tieteellinen tiedekritiikki, eli kritiikki osana tieteen uudistumis- ja kehitysprosessia. Tämä kritiikki on osa tieteen tekemistä ja ilmenee esimerkiksi rahoitushakemusten arvioinnissa tai tiedeartikkelien vertaisarvioinneissa. Tämä kritiikki on myös lähtöisin tiedeyhteisöstä ja sen piirissä käsiteltyä: sen lähtökohtainen tarkoitus on edistää tiedettä.

Vaikka tieteelliseen kritiikkiin vastaaminen on joskus vaikeaa, se rakentuu kuitenkin tieteellisen keskustelukulttuurin varaan. Tieteentekijöillä on hyvät lähtökohdat käydä tätä tieteen kannalta hedelmällistäkin keskustelua. Silti tämäkin kritiikki voi olla joskus tarpeettoman repivää, mistä syystä tiedeyhteisössä on myös peräänkuulutettu [rakentavampaa vertaiskritiikin antamista](#).

Tiettyyn tieteenalaan suhtaudutaan kriittisesti, koska siihen liitetään arvoja tai poliittista agenda, jotka ovat omien näkemysten vastaisia: tutkimuksen katsotaan edustavan ideologista vastapuolta.

Toinen kritiikin muoto on vakaumuksellinen tiedevastaisuus, jota kuitenkin esimerkiksi Suomessa on melko vähän. [Tiedebarometrit](#) ovat säännönmukaisesti näyttäneet, että suomalaiset luottavat tieteeseen kokonaisuutena. Yleisempää onkin, että tiedekritiikki tarkoittaa sen kolmatta muotoa, eli sitä, että johonkin tiettyyn tieteenalaan suhtaudutaan kriittisesti, koska siihen liitetään arvoja tai poliittista agenda, jotka ovat omien näkemysten vastaisia: tutkimuksen katsotaan edustavan ideologista vastapuolta.

Tiedekritiikin neljäs muoto, joka on noussut voimakkaaksi etenkin viime vuosina, korostaa tieteen julkisrahoitteista roolia. Tässä kritiikin muodossa tiede on velvollinen käyttämään siihen sijoitetun julkisen rahan – verorahat – tehokkaasti

Hakusana

Ajanjakso

Kirjoittajat

Avainsanat

Hae

Uusimmat podcastit

Politiikasta
Digitaalinen yhteisö

12:09

135

- Politiikasta - Digitaalinen yhteisö
- Politiikasta - Osatyökykyisten t...
- Politiikasta - Politiikasta-podca...
- Politiikasta - Podcast: Nuorten ...
- Politiikasta - Podcast: Kokenee...
- Politiikasta - Poliittiset päätöks...
- Politiikasta - Yhdysvaltalaisista p...
- Politiikasta - Politiikasta taidett...

Latest tracks by [Politiikasta](#)

[Privacy policy](#)

ja vastuullisesti. Tieteen moraalinen oikeutus tämän kritiikin piirissä kumpuaa sen tuottaman hyödyn tai arvon perusteella. Tiedebarometrinkin mukaan lähes puolet (48 %) suomalaisista uskoo, että hyödyttömäksi käsitettyä tutkimusta rahoitetaan liikaa.

Näiden kritiikkilajien rajat eivät ole vahvoja, vaan kritiikin muodot voivat myös nivoutua yhteen aiempaa vahvemiksi ideologiseksi kritiikiksi. Etenkin kolmannen ja neljännen muodon välillä on luontaista yhteistä pohjaa, joka näkyy nykyisessä tiedekritiikissä. Käsittelen tätä ideologista yhteen nivoutumista tarkemmin [artikkelin toisessa osassa](#).

Kulttuurikonservatiivinen tiedekritiikki

Somejulkisuudessa esiin nostettuja rahoituspäätöksiä vertaillen tulee selväksi, että kyseenalaistamisen kohteeksi nostetaan nimenomaan humanististen ja yhteiskuntatieteellisten alojen tekstit. Luonnontieteitä ja teknisiä tieteitä koskevia rahoituspäätöksiä ei kyseenalaisteta.

Tiettyihin aihepiireihin, kuten feminismiin, sukupuolentutkimukseen, Suomen tai suomalaisten ulkopuolelle suuntautuvaan tutkimukseen liittyvät tutkimuskohteet valikoituvat kerta toisensa jälkeen, jopa vuosien takaa, uudelleen pyöritykseen. Näitä aloja väitetään jopa pseudotieteiksi.

Kyseenalaistettu tutkimus esimerkiksi osuu kenttään, joka lähtökohtaisesti tarkastelee kriittisesti vallitsevaa tilaa yhteiskunnassa tai kohdistuu ryhmiin, jotka ovat yhteiskunnallisesti vaikeassa asemassa, kuten seksuaalisiin vähemmistöihin, vähäosaisiin, tai maahanmuuttajiin. Tällöin on vaikea välttyä ajatukselta, että kritiikki on voimakkaasti maailmankatsomuksellisesti ja poliittisesti –toisin sanoen ideologisesti, valikoitunutta.

Kyseenalaistettu tutkimus esimerkiksi osuu kenttään, joka lähtökohtaisesti tarkastelee kriittisesti vallitsevaa tilaa yhteiskunnassa tai kohdistuu ryhmiin, jotka ovat yhteiskunnallisesti vaikeassa asemassa, kuten seksuaalisiin vähemmistöihin, vähäosaisiin, tai maahanmuuttajiin.

Tiettyt teemat ja alat yhdistetään mielikuvien tasolla hyödyttömäksi näennäistieteelliseksi tutkimukseksi, jolla ei ole kyseisen kriitikon mielestä mitään arvoa. Siksi sitä ei myöskään saisi julkisesti rahoittaa. Konservatiivisen ideologian näkökulmasta kritisoidut tutkimushankkeet käsitetään osaksi yhteiskunnalle tuhoisaa liberaalia ideologiaa.

Jotkut kyseenalaistajien kanssa saman ideologiapohjan jakavat tutkijat voivat myös heittää vettä myllyyn julkisuudessa ja vähätellä muiden tieteenalojen merkitystä. Tutkimuksessa on esimerkiksi puhuttu tiedehuijauksista (engl. science hoax), joissa tutkijat lähettävät tarkoituksellisesti sepitettyjä tutkimuksia arvioitavaksi tiettyjen tieteenalojen lehtiin vahvistaakseen näiden käsitetyt epätieteellisyyden. **Mikko Lagerspetz** on kuitenkin [omassa tutkimusartikkelissaan](#) osoittanut, että tiedehuijaukset vaativat usein mittavaa panostusta, ja yksittäisten läpi menneiden artikkelien taustalla on lukuisia hylkäuksia. Toisin sanoen tieteellinen prosessi kuitenkin toimii pääosin laadukkaasti.

Tässä argumentaatiossa on kyse kulttuurikonservatiivisesta ideologisesta

tulkinnasta, jota esimerkiksi **oikeistopopulistiset** – tai sittemmin **oikeistoradikaalit** – puolueet ovat hyödyntäneet osana niin kutsuttuja **kulttuurisotia**, joissa katsovat tieteen edustavan vasemmistolaista tai liberaalia maailmankatsomusta. Tällöin kritiikki kohdistuu tutkimuksiin, tutkijoihin tai kokonaiseen tieteenaloihin, joiden katsotaan **politisoituneen**.

Kritiikiksi puettuja jopa suoranaisia hyökkäyksiä voidaan ohjata myös yksittäisiä tutkijoita vastaan. Tästä näkökulmasta tiede on jo asiattomasti vasemmalta puoluepolitisoitu, ja nyt he vain korjaavat tätä poliittisesti motivoitunutta virheliikettä.

Tätä kritiikin muotoa voi myös pitää **tutkijoiden poliittista toimijuutta ja sananvapautta rajoittavana**: tutkijoiden ei voida esimerkiksi katsoa voivan **osallistua tutkimusaiheeseensa liittyvään aktivismiin**, jota tiedekritiikki **ei hyväksy yhteiskunnallisena toimintana** muutenkaan.

Julkisen talouden tiedekritiikki

Somealustoilla tapahtuva suomalainen tiedekritiikki ei nykyisessä muodossaan ole kuitenkaan pelkistettävissä vain arvokonservatiivien ideologisiin pyrkimyksiin. Kritiikissä painottuu entistä selvemmin odotus siitä, että rahoituksen on osoitettava hyötyä Suomen kansantaloudelle, eli sovelletaan tieteen välinearvoa. Vaikka lienee turvallista olettaa, että satunnainen verkkokomentaattori ei ymmärrä mitään esimerkiksi ftoniikasta, hän olettaa, että sitä tehdään taloudelliset innovaatiot mielessä. Tutkimuksesta syntyy kaupallistettavia tuotteita, joilla on arvoa markkinoilla.

Tästä näkökulmasta tutkimus, johon ei löydy suoraa intuitiivista kaupallistettavaa kulmaa, voidaan arvioida arvottomaksi. Siten kommentoija ei katso olevansa tieteenvastainen, vaan peräänkuuluttaa nimenomaan hyödyllisen tai arvokkaan tieteen merkitystä sekä vastuullista taloudenpitoa. Taloudellisen niukkuuden nollasummapelissä ei ole varaa rahoittaa arvotonta tutkimusta, koska sama rahoitus voitaisiin kuluttaa paremmin taloudellista arvoa lisäävästi.

Talouskeskeisessä hegemonisessa maalaisjärjessä taloudellisessa kilpailussa pärjääminen ja tasapainotettu julkinen talous rinnastuvat olemassaolon kysymyksiksi.

Taloudellista vastuuta peräänkuuluttavan tiedekritikon näkemys onkin, että veronmaksajalla on oikeus vaatia selvitystä siitä, mihin hänen verorahansa kulutetaan. Ajankohta on tälle juuri sopiva sikäli, että julkisen talouden kriisi on nyt vuoden ollut päällimmäisin keskustelu suomalaisessa politiikassa. Vuodenvaihteesta 2023 alkanut ja eduskuntavaalien teemoja hallinnut keskustelu Suomen kriittisestä taloudellisesta tilanteesta on ladannut tähän keskusteluun suuria tunteita.

Tätä käsitystä voidaan pitää suorastaan vallitsevana maalaisjärkenä, tai hegemonisena italialaisen poliittisen teoreetikon **Antonio Gramscin** sanoin. Käsitystä ei välttämättä edes pidetä poliittisena tai ideologisena näkökulmana, vaan puhtaasti rationaalisenä.

Talouskeskeisessä hegemonisessa maalaisjärjessä taloudellisessa kilpailussa pärjääminen ja tasapainotettu julkinen talous rinnastuvat olemassaolon

kysymyksiksi. Tarkoitus ei siis olekaan keskustella tieteen tai tutkimuksen roolista vaan ilmaista suoraan mikä tutkimus on maalaisjärjen mukaan arvokasta, ja lopettaa arvottoman rahoitus. Julkiselle rahoitukselle haetaan toisin sanoen vastinetta – sijoitetulle pääomalle tuottoa.

Tieteen välinearvo

Tieteen välinearvon korostuminen ei ole lainkaan nykyiset tiedekritiikin perua. Suomessa yliopistot on haluttu valjastaa tietotalouksien globaalissa kilpailussa entistä tukevammin osaksi kansantalouden arvontuotantoa, jolloin tulostulot ja ehdollinen rahoitus ovat muuttuneet keskeisiksi hallinnan välineeksi.

Kilpailukulttuuri, joka näkyy suomalaisissa korkeakouluissa, on osa laajempaa siirrosta, jossa tieteeltä odotetaan enemmän kansantaloudellista hyötyä maailmanlaajuisessa tietotalouksien kilpailussa samalla kun tiedettä sovitetaan pienemmän julkistalouden raameihin.

Suomalaista korkeakoulutuspolitiikkaa määrittävät enenevässä määrin talouspoliittiset kysymykset. Tätä on kuvailtu **akateemiseksi kapitalismiksi**, joskin suomalaisen korkeakoulutuksen rahoitusmalli pitää autonomiset yliopistot tiukasti valtion talutusnuorassa. Näin tieteen välinearvon merkitys kasvaa, eikä tieteen itseisarvoa hyväksytä riittäväksi korkeakoulupolitiikan tasolla. Tähän liittyvät myös **rakenteelliset muutokset liittyen myös korkeakoulujen johtamismalleihin**: kansantaloudelle kallisarvoisten tietotehtaiden strateginen ohjaus jättää aiempaa vähemmän tilaa opiskelijoille ja henkilökunnalle.

Taustalla on ideologinen ajatus inhimillisen toiminnan kannustimista: varma ja ennustettava perusrahoitus karikatyyrimaisesti mahdollistaa punaviinillä istuvien humanistien ”hyödyttömät” filosofiset pohdinnat, kun taas dynaaminen kilpailu rohkaisee, tai pakottaa, tavoittelemaan tuloksellista huippututkimusta.

Samaan liittyy myös akateemisten urapolkujen rakentuminen **projektipohjaisten lyhytaikaisten määräaikaisuuksien ympärille**, joihin tutkijat itse hakevat rahoituksen – juuri tätä Suomen Akatemian rahoituskin edustaa. Suomalaisen korkeakoulutuksen rahoitusmalli on **poikkeuksellisen kilpailutettu ja tulosohejattu**, sillä erikseen haettavan rahoituksen katsotaan toimivan laadun takeena.

Taustalla on ideologinen ajatus inhimillisen toiminnan kannustimista: varma ja ennustettava perusrahoitus karikatyyrimaisesti mahdollistaa punaviinillä istuvien humanistien ”hyödyttömät” filosofiset pohdinnat, kun taas dynaaminen kilpailu rohkaisee, tai pakottaa, tavoittelemaan tuloksellista huippututkimusta. Kaikkien on oikeutettava palkkansa (tai apurahansa) hakemalla sitä itse. Jatkuvan rahoitushakujen perässä juoksemisen inhimillisiä ja työajallisia kuluja lasketaan harvemmin.

Yliopistot toki tukevat etenkin isoja hakemuksia, sillä niistä kertyy tuloa myös yliopistoille itselleen. Jos tutkijoiden hakemaa ”täydentävää ulkoista rahoitusta” ei tule riittävästi, on myös yliopiston talous ongelmissa.

Tutkimuskirjallisuutta tieteen välinearvoistumisesta on paljon: sama kuvio löytyy paitsi muista Pohjoismaista mutta myös **pidemmälle vedettyinä englanninkielisistä maista**, joissa julkisen sektorin tehostaminen aloitettiin aiemmin ja on viety pidemmälle. Tähän kehitykseen liittyvät myös erilaiset

julkista taloutta sopeuttavat – tarkemmin leikkaavat – politiikkatoimet, joita joskus myös kuvataan **talouskuriksi**, eli vastuullisen julkisen taloudenhoidon ideologiaksi.

Vaikka talouspolitiikan tunkeutuminen korkeakoulupolitiikan ohjaavaksi välinearvoiseksi logiikaksi politiikkatasolla on havaittu tutkimuksessa, harvemmin on hahmoteltu sitä, miltä se näyttäisi kansalaiskeskusteluna. Väitän, että sitä juuri nykyinen rahoituspäätösten kyseenalaistaminen on. Tähän näkökulmaan tartun tämän artikkelin **seuraavassa osassa**.

YTT Mikko Poutanen on apurahatutkija Tampereen yliopistossa ja entinen Poliitikasta-lehden vastaava päätoimittaja.

Artikkelikuva: Kuva: Nejc Soklič / Unsplash

Artikkelia päivitetty 23.11.2023 klo 12.44: Korjattu Toni Malmisen nimi oikein.

Artikkelia päivitetty 24.11.2023: Lisätty linkitys artikkelin toiseen osaan.

Kirjoittajasta

Mikko Poutanen

YTT Mikko Poutanen on apurahatutkija Tampereen yliopistossa. Poutanen on toiminut Poliitikasta-verkkolehden vastaavana päätoimittajana vuosina 2019–23.
